

LATİN AMERİKA'DA DÖNÜŞÜM VE ABD

Mehmet Çelik

İNSAMER

İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Referans için: Çelik, Mehmet. "Latin Amerika'da Dönüşüm ve ABD", İNSAMER, 09.03.2020.

Analiz

Latin Amerika, son aylarda çatışmalar ve sokaklarda yaşanan şiddet eylemleriyle gündeme geliyor. İstikrarsızlık, ekonomik çalkantılar ve Batı müdahaleleri karşısında kırılabilirlik gibi birçok açıdan Ortadoğu'ya benzeyen Latin Amerika, Türkiye'nin gündemine fazla gelmese de küresel siyaset bakımından oldukça önemli parametrelere sahip bir coğrafya.

Özellikle son birkaç yıldır Güney Amerika ülkelerinde yaşanan hızlı siyasal dönüşümler ve Batı'nın müdahaleleri, burada kurulan bölgesel düzenin ipuçlarını veriyor. Türkiye'nin son yıllarda artan bölge ilgisine bağlı olarak kimi ülkelerle geliştirmeye çalıştığı ilişkileri de etkileyecek olan bu düzen arayışı, her ülkede farklı bir seyir izliyor.

Bolivya

Bolivya'da 20 Ekim 2019 tarihinde yapılan seçimlerdeki usulsüzlük iddiaları ile başlayan

kriz, ordunun müdahalesi ve Evo Morales'in istifası ile net bir darbe hâlini aldı. 2006 yılından itibaren başkanlık görevini yürüten Aymara yerlisi Morales, ülkede gelir adaletsizliğine yönelik ciddi başarılar elde etti. Bu dönemde ayrıca ülkenin adı da yerli halkları kuşatıcı biçimde Bolivya Çokuluslu Devleti olarak değiştirildi. Aslında krizin ayak sesleri 2016 yılında duyulmaya başlamıştı. 2014 yılında %60 gibi bir oy oranıyla üçüncü kez başkanlık koltuğuna oturan Morales, mevcut anayasanın dördüncü kez aday olmasına izin vermemesi sebebiyle 2016 yılında bu konuyu halk oylamasına götürdü fakat yaklaşık %53'ün üstünde hayır oyuyla başkanlık için yeniden aday olmasının yolu kapandı. Morales bu sorunu aşmak için konuyu bu kez çoğunluğa sahip olduğu meclise getirdi. Tasarı mecliste kabul edilince, bir anlamda halka rağmen bir karar alınmış oldu.

İNSAMER
İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

2019 Ekim’inde Morales dördüncü dönem adayı olarak seçime girdi. Önde götürdüğü fakat ikinci tura kalması tahmin edilen sayımların ilerleyen saatlerde duraklaması ve sonrasında Morales’in ilk turda kazandığının ilan edilmesi ardından ülkede başlayan gerginlik, kitlesel gösterilerle darbeye kadar evrildi.

Aslında Morales, oyları saymak üzere uluslararası kurumları ülkeye davet etmiş olsa da onun yaptığı hiçbir hamle muhaliflerce yeterli bulunmadı. Zira onları sokağa döken motivasyon, Morales’in gitmesiydi ve buna Amerikan yönetimi de destek veriyordu.

Bolivya’nın ABD güdümlü ekonomiden kurtularak sosyalist politikalara yönelmesi, Küba ve Venezuela ile yürüttüğü yakın ilişkiler, ABD ve İsrail’le giderek soğutulan ilişkiler, Morales’in tasfiye edilmesinde esas faktörler olarak öne çıkmaktadır. Tüm bu adımları atarken Morales’in ordu, polis ve güvendiği bazı kurumlardan bir ihanet öngörmemesinin ise onun sonunu getirdiği anlaşılmaktadır.

Bolivya Çokuluslu Yasama Meclisi’nde Morales yanlılarının katılmaması nedeniyle yeterli sayıya ulaşamamasına rağmen Jeanine Añez kendisini devlet başkanı ilan etti ve ordu da bu kararı tanıdığını açıkladı. Kasım ortalarında yaşanan bu sürecin ardından 90 gün içerisinde seçime gidilmesi bekleniyor. Añez hükümeti kendisine bu imkânı sağlayanları da unutmadı ve ilk icraat olarak, 11 yıl sonra ABD’de büyükelçilik açılması ve İsrail’le diplomatik ilişkilerin yeniden kurulması kararlarını aldı ve bu iki ülkeye vize muafiyeti kararını onadı.

Yapılacak yeni seçimde Morales yanlılarının destekleyeceği bir adayın kazanması akla daha yakın olmakla birlikte, seçime kadar yürütülecek çalışmalar ve muhtemel ön almalar neticesinde bu noktaya getirilen sürecin feda edilmeyeceği ve “hak eden kazansın” denilen bir seçim olmayacağı da aşikâr. Hasılı, Bolivya bu yıl Latin ülkeleri arasında en çok konuşulacaklardan biri olmaya aday.

Şili

Ekim 2019’da metroya yapılan zamlara yönelik protestolarla gündeme gelen Şili’de protestolar kolluk kuvvetlerinin müdahalesine rağmen önüne geçilemez bir hâl aldı ve tüm ülkede dalga dalga büyüyen olaylar nedeniyle asker ilk defa sokağa çıktı. 20 kişinin hayatını kaybettiği olaylar sebebiyle bütün ülkede eğitim sekteye uğradı, marketlerde ihtiyaç malzemeleri tükendi. Başkan Piñera’nın ortamı yatıştırmaya yönelik sosyal iyileştirme reformu vaadi ve bazı bakanların görevden alınması tansiyonu biraz olsun düşürse de nihai anlamda ülkedeki gerilimi bitirmeye yetmedi.

İşler o dereceye geldi ki, Şili ekonomisi açısından çok önemli olan Asya-Pasifik İşbirliği Zirvesi ve aralık ayında yapılması planlanan Birleşmiş Milletler (BM) İklim Değişikliği Konferansı (COP), hükümet tarafından iptal edildi. Ülkede asayişin tamamen kaybolmaya başladığı bu süreçte kadınlara yönelik tecavüz ve işkence olaylarının artması üzerine, Şilili kadınlar meydanlara çıktı. Kadınların protestolar sırasında yaptıkları “Las Tesis” isimli dans, dünyanın değişik ülkelerinde de bir protesto diline dönüştü. Olayları büyük ölçekte yönlendiren sosyalist hareketlerin kendi aralarında güçlü ve kararlı bir ittifak gerçekleştirememiş olmaları, hükümetin istifası konusundaki talepleri boşa çıkarttı. Eylemlerin gidişatına bakıldığında Şili, 2020 yılında da sokak çatışmaları ile gündemdeki yerini koruyacak görünüyor.

Ekvador

Ekvador’da hükümetin IMF ile yaptığı anlaşma çerçevesinde, kamu harcamalarının kısılması bağlamında ulaştırma ve nakliye sektörüne verilen akaryakıt desteğinin kaldırılacağını açıklaması, ülkede çatışmaların fitili ateşledi. Aynı gün işçi sendikaları, öğrenci hareketleri ve muhalif yapıların sokağa inmesiyle ülkede şiddetli olaylar başladı. Moreno hükümetinin sokağa çıkma yasağı ilan etmesinin ardından askerler sokağa indi. Nakliye sektörü ile ilgili

karardan dönülmeyeceğini tekrarlayan Moreno hükümeti, şiddeti gün geçtikçe artan olaylar sebebiyle hükümet merkezini başkent Quito'dan Pasifik kıyısındaki Guayaguli şehrine taşımak zorunda kaldı. Yaşanan şiddetli çatışmalar nedeniyle pek çok insan hayatını kaybetti, yüzlerce kişi yaralandı. Sonunda önü alınamaz hâle gelen olaylar nedeniyle Başkan Moreno, söz konusu kararnameyi geri çekmek zorunda kaldı. Hükümeti ve bazı kurumları başkentten ayrılmak zorunda bırakan eylemler şu an durulmuş görünse de geçen yılın başında IMF ile varılan mutabakatın uygulanması sırasında ülkede yeni gerginlikler yaşanmasının kuvvetle muhtemel olduğu belirtiliyor.

Arjantin

Ekim 2019'da yapılan seçimlerin ardından Alberto Fernandez'in iktidara gelmesiyle Arjantin'de Peronist siyaset tekrar iş başı yapmış oldu. Peronizm, Juan Peron ve eşinin uygulamaları ile 1946'dan itibaren halkın gönlünde yer etmiş popülist ve milliyetçi siyasi bir akımı ifade etmektedir. Bu nedenle belirli bir yaşın üzerindeki Peronizm, dönem dönem yeni temsilcileri ile birlikte bir şekilde var olmaya devam etmektedir.

İktidara gelmeden önce fakirlikle mücadele ve enflasyonu düşürme hususunda iddialı beyanlarda bulunan önceki yönetim döneminde, ülkede enflasyon ve yoksulluk oranları büyük bir artış göstermişti. Geçtiğimiz ağustos ayında piyasalar iyice tepe taklak olmuş, ülkenin para birimi peso, dolar karşısında hızla değer kaybetmiş ve ülke ekonomisi derinden sarsılmıştı. Ülkede yaşanan bu krizin ardından yapılan genel seçimden sonra Peronistlerin yeni dönemi başlamış oldu. Fernandez hükümetinin bölgesel sorunlarda ABD ile yerel milliyetçi hükümetler arasında itidalli de olsa birtakım tercihler yapmaya zorlanması, Washington ile ilişkilerinde temel belirleyici olacaktır. Venezuela ve Bolivya başta olmak üzere, yaşanan ayrışmalarda, hükümetin dış siyasetteki tavrı önümüzdeki günlerde çokça gündeme gelecektir.

Brezilya

Kıtada ABD ve Kanada'dan sonra ekonomik, siyasi ve demografik olarak en önemli ülke olan Brezilya, uzun zamandır siyasi çalkantılar yaşıyor. Ülkede son dönemlerin en önemli başkanlarından biri olan Luiz Inácio Lula da Silva'nın yolsuzluk iddiası ile saf dışı edilmesinden sonra yerine gelen Dilma Rousseff de hızlı bir şekilde görevden uzaklaştırıldı. Akabinde ülke yaklaşık iki yıl boyunca vekâleten bu göreve getirilen Michel Temer tarafından yönetildi. 2018 Ekim'inde Jair Bolsonaro'nun seçilmesiyle de kademeli bir şekilde alaşağı edilen sol iktidar dönemi kapanmış oldu. ABD'ye olan yakınlığını gizleme ihtiyacı duymayan Bolsonaro, politikaları sebebiyle Güney Amerika'nın Trump'ı olarak görülüyor.

ABD'nin büyükelçiliğini Kudüs'e taşıma kararına heyecanla destek veren ve Brezilya Büyükelçiliği'ni de Kudüs'e taşıyacaklarını açıklayan yeni yönetim, İslam ülkeleri ile olan ticarete zarar gelmesinden endişe ettiği için süreci ağırdan alsa da ABD yanlısı siyasetini gizlemiyor. Bolsonaro son dönemde Amazon ormanlarında meydana gelen yangınlar nedeniyle oldukça eleştirilmiş ve yangınların kasıtlı çıkarıldığı çokça konuşulmuştu. Bolsonaro'nun iktidarda olduğu kısa zamanda ormansızlaşma hızı artan Brezilya'da çevreyle ilgili cezalarda önemli azalmalar yaşanması, özellikle Avrupa ülkelerinin tepkisine neden oldu. Brezilya'ya yaptırım dahi konuşulmaya başlanınca, hükümet orduya yangınlara müdahale emri verdi.

Brezilya genel anlamda Güney Amerika çapındaki istikrarsızlık ve çatışmalardan en az etkilenen ülke olsa da özellikle Bolsonaro'nun izlediği politikaların yakın bir gelecekte halkı sokağa dökmesi şaşırtıcı olmayacaktır. Zira şimdilik sesiz görünen sol muhalefetin uygun bir fırsat kolladığına kuşku yoktur.

Kolombiya

Dünyanın büyük "narkotrafik" merkezlerinden biri durumundaki Kolombiya'da getirilen polisiye önlemlerle Escobar sonrası durumun biraz olsun kontrol altına alındığı gözlenmektedir.

Ülkenin en büyük gerilla yapısı FARC ile 2016 yılında yapılan tarihî barış sonrası, diğer gerilla grupları eylemlerine devam etseler de eskisi kadar yoğun bir çatışma olmaması, ülkede uzun vadeli istikrar beklentilerini desteklemekte. Ancak ABD'nin bu ülke ile ilgili birçok gündemi olduğu düşünüldüğünde, Kolombiya için istikrarın pamuk ipliğine bağlı olduğu da anlaşılabilir. Narko trafik, sosyalist gerilla grupları ve abluka altında tuttuğu Venezuela'nın sınır komşusu olması nedeniyle Kolombiya, ABD için stratejik yönden önemli bir ülke. Nitekim Latin Amerika'daki protesto dalgasının son durağı da Kolombiya oldu. 21 Kasım günü ülkenin büyük şehirlerinde eş zamanlı başlayan gösteriler, organize bir şekilde hükümet karşıtı eylemlere dönüştü. Ivan Duque hükümetinin uygulamaya koymayı planladığı ekonomik reformlar, halkın geniş kesimi tarafından hoşnutsuzlukla karşılandı. Yine zor şartlar altında gerçekleşen FARC'la barış sürecinden sonra, örgütün lider kadrolarına yönelik suikastlar ve barış sürecinde verilen sözlerin hükümet tarafından tutulmaması, ülkedeki güvenliği büyük ölçüde etkiledi. Örneğin geçen yıl sonlarında FARC kampına yapılan bir operasyonda sekiz çocuğun ölmesi, Savunma Bakanı'nın istifasını getirmiş ve toplumsal barış adına ülkede büyük bir yara açmıştı.

Anlaşmadaki aksaklıklar ve suikastlar nedeniyle yeniden silahlı mücadeleye başlayacağını duyuran FARC'ın bu kararı şimdilik sahaya yansımamış olsa da hükümetin uygulamaları bu sürecin şekillenmesinde etkili olacak görünüyor. Geçen yıl sonunda yapılan yerel seçimleri önemli kentlerde sol partilerin kazanması, 2022 yılındaki genel seçimlere kadar ülkede hassas bir süreci tetiklemiş bulunuyor.

Kolombiya'nın ABD için stratejik konumu ve komşusu Venezuela'ya bu ülke üzerinden yapılan gizli açık müdahaleler düşünüldüğünde, Kolombiya'da yaşanacak olası bir gerginliğin çok büyük sıkıntılara sebebiyet verme potansiyeli olduğu anlaşılıyor. Ülkenin her yönüyle çok nazik konumda olduğu bir dönemde ABD'nin bu ortamı fırsata dönüştürme ihtimali de artıyor.

Venezuela

2000'li yılların başında Hugo Chavez'in iktidara gelmesinden sonra, o dönem petrol fiyatlarının da sağladığı avantajla, ülkede göz ardı edilmiş yoksul kesimin sorunlarının önemli bir bölümü hızla çözülmüştü. Sosyal adaletin sağlanmasına yönelik adımlar ve gelir artışı, birçok kamu hizmetinde de iyileşmeyi beraberinde getirmişti. Hatta bu ülkedeki zenginlik, komşu ülkelerdeki fakir toplulukları dahi içine alan bölgesel bir hizmet alanı oluşturmuştu.

Bu güç birliği ile ideolojik olarak tüm kıtaya mesaj veren Chavez hükümetleri, devrimci sola uygun bir anlayışla BM kürsüsünden ABD'yi açıkça eleştirmeye ve Filistin'e yardımlar yapmaya başlamıştı. Ne var ki 2013 yılında Chavez'in ölümü, ülkede dönüşümü ve kötüye gidişi başlatan bir dönüm noktası oldu.

Chavez'in son dönemlerinde başlayan petrol fiyatlarındaki düşüş, onun ölümü sonrasında da devam edince, birçok kamu yatırımı ve sosyal yardım aksamaya başladı. Sadece petrol gelirlerine bağımlı olan Venezuela'da, düşen petrol fiyatları önce ekonomik, sonra siyasi kaosa sebep oldu.

Bu şartlar altında göreve gelen Nicolas Maduro, halk nezdinde ciddi bir ağırlığı olan Chavez'in karizmasını sağlamakta zorlandığı gibi, düşen petrol fiyatlarının olumsuz sonuçlarını yönetmede de ciddi bir başarı elde edemedi. Üstelik, sadece eski başkanın isteği ve yönlendirmesi ile o makamda bulunuyor olması, askerî ve sivil yönetici kadroların kendisine şartlı bir itaatine yol açtı.

Ülkeyi en çok zorlayan süreç ise; ABD'nin ambargo, yaptırım ve darbe girişimliydi. 2019 yılı başlarında Juan Guaido'nun kendini başkan ilan etmesiyle yepyeni bir boyuta taşınan bu iç siyasi çekişme, bir ara askerî darbe söylentilerine kadar dayandı. Ancak son iki yıldır yaşananlar, hem Guaido'ya olan güveni sarstı hem de popülaritesini bir hayli yıprattı. Büyük destek aldığı ABD kendisinden vazgeçene kadar vitrinde olmaya devam edecek gibi görünen Guaido, en son Bolivya'da yaşanan darbeden

ilham alarak ve muhtemelen talimatla halkı sokaklara çağırıyor ancak bu çağırısı bir karşılık bulmadı.

Venezuela’da ekonomik ve toplumsal ayarlar tamamen bozulmuş olsa da Chavez geleneğine bağlı görünen ordunun Maduro’yu desteklemeye devam etmesi, ülkedeki durumun daha da karmaşık hâle gelmesini engelliyor. Aslında ordu hâlihazırda her sürecin içinde olduğundan, herhangi bir darbe olasılığı ihtimali de ortadan

kalkıyor. Orduda ABD ile iş birliği yapacak birileri çıksa da bunun ülkeye etki edebilecek bir güçte olması oldukça zor görünüyor. Bunlar dışında “Chavizm” yanlısı milyonlarca insandan oluşan milis kuvvetlerin varlığı da ciddi bir caydırıcı unsur olarak görülüyor. Ülkede yaşanan krize acilen siyasi ve ekonomik sürdürülebilir bir çözüm bulunması zor görünmekle birlikte, petrol gelirleri hâlâ ülke için en önemli kurtuluş reçetesi olarak önemini koruyor.

